

MAREK FIAŁKOWSKI OFMConv

ZASADY ETYCZNE W DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ KATOLIKÓW ŚWIECKICH

ETHICAL PRINCIPLES FOR BUSINESS ACTIVITY OF LAY CATHOLICS

A b s t r a c t. This article presents matters of ethical principles, which Christian businessmen should take up in their business activity, based on the document by the Pontifical Council for Justice and Peace (*Iustitia et Pax*) entitled “Vocation of the Business Leader: A Reflection” issued in 2012. First, the most important conditions of the economic activity are presented, such as: globalization, new communication technologies, financialisation of the economy, cultural changes, and, in particular, the challenge of individualism, relativity, and utilitarianism. While some of these limit the economic activity that should serve the common good, others open up new opportunities and perspectives for solidarity and the building up of the common good. Additionally, the fundamental ethical principles were described: human dignity and the common good, as well as the six practical principals of business on which they are based.

Key words: world of business, ethical principals in business, the Church and world of business, Catholic businessman, formation of Catholic businessmen, factors of economic activity.

W 2012 r. ukazał się dokument Papieskiej Rady *Iustitia et Pax* pt. *Powołanie lidera biznesu. Refleksja*¹. Jest on pokłosiem zorganizowanego w dniach 24-26. 02.2011 r. w Rzymie seminarium pt. „Caritas in veritate: logika daru i znaczenie biznesu”. Organizatorami seminarium była wspomniana Papieska Rada oraz Instytut Katolickiej Myśli Społecznej im. Johna A. Ryana działający przy Centrum

Dr hab. MAREK FIAŁKOWSKI OFMConv – kierownik Katedry Teologii Pastoralnej Ogólnej Instytutu Teologii Pastoralnej i Katechetyki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: Klasztor Franciszkanów – Dom Studiów bł. J. Dunsza Szkota, ul. Parysa 40, 20-712 Lublin; e-mail: jdszkot@kul.lublin.pl

¹ Papieska Rada *Iustitia et Pax. Powołanie lidera biznesu. Refleksja*. Kraków: Wydawnictwo Dehon 2012.

Studiów Katolickich Uniwersytetu św. Tomasza oraz Fundacja *Ecophilos*. Podobną konferencję zorganizowała Papieska Rada *Iustitia et Pax* w 2010 r. w USA.

Dokument pt. *Powołanie lidera biznesu. Refleksja* pomyślany jest jako swoiste *vademecum* nie tylko dla przedsiębiorców, ale także dla nauczycieli akademickich. Ma być pomocą naukową dla obecnych i przyszłych przedsiębiorców, którzy działają w różnorodnych i szeroko rozumianych instytucjach biznesowych, takich jak: spółdzielnie, korporacje międzynarodowe, firmy rodzinne, przedsiębiorstwa społeczne, organizacje nastawione na zysk i non profit itd. Wspomniany dokument podejmuje także tematykę wyzwań i możliwości, jakie oferuje przedsiębiorcom świat biznesu, na który wpływają dynamiczne przemiany dokonujące się we współczesnym świecie².

Abp Józef Kupny, przewodniczący Rady ds. Społecznych Konferencji Episkopatu Polski, podczas prezentacji omawianego tu dokumentu, którą zorganizowała Katolicka Agencja Informacyjna w siedzibie sekretariatu Episkopatu Polski w październiku 2012 r., nazwał opracowanie „podręcznikiem zasad etycznych, którymi powinien się kierować chrześcijański biznesmen”. Przypomniał również, że prowadzenie przedsiębiorstwa jest rodzajem powołania, drogą do świętości i do realizacji w praktyce zasady miłości społecznej³. Wydaje się zatem słuszne, aby zasady etyczne zaprezentowane w dokumencie pt. *Powołanie lidera biznesu. Refleksja* przypominać nie tylko katolickim biznesmenom, ale wykorzystać je w formacji wszystkich katolików, zwłaszcza świeckich, których szczególną właściwością jest ich laicki charakter (por. KK 31). Z woli Bożej pozostają oni w świecie i jest to sytuacja zaplanowana i zamierzona przez Stwórcę. Są oni wezwani i przeznaczeni do oddawania czci Bogu przez używanie rzeczy doczesnych oraz współtworzenie rozwoju społeczeństwa⁴.

Poszukując odpowiedzi na pytanie, jakimi zasadami etycznymi powinni kierować się katolicy przedsiębiorcy w podejmowanej przez nich działalności biznesowej, ukażemy najpierw współczesne uwarunkowania działalności gospodarczej (I). Następnie omówione zostaną fundamentalne (II) oraz praktyczne (III) zasady etyczne wskazane przez dokument Papieskiej Rady *Iustitia et Pax* pt. *Powołanie lidera biznesu. Refleksja*.

² P. K. A. T u r k s o n. *Przedmowa*. W: tamże s. 5-6.

³ *Lider biznesu postępuje etycznie*. http://ekai.pl/wydarzenia/temat_dnia/x59485/lider-biznesu-postepuje-etycznie/ [dostęp: 17.12.2013].

⁴ Zob. M. F i a ł k o w s k i. *Formacja chrześcijańska katolików świeckich w świetle nauczania Kościoła współczesnego. Studium teologiczno-pastoralne*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2010 s. 29-32.

I. UWARUNKOWANIA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ

Katolik podejmujący działalność gospodarczą we współczesnym świecie musi pamiętać, że występują w nim liczne zjawiska i czynniki, które nie pozostają bez wpływu na jego aktywność. Niektóre z nich ograniczają działalność gospodarczą służącą dobru wspólnemu, inne otwierają dla przedsiębiorców nowe możliwości i perspektywy dla solidarności i budowania dobra wspólnego. Dokument *Powołanie lidera biznesu*, prezentując wybrane czynniki wywierające istotny wpływ na działalności biznesową w dzisiejszym świecie, oferuje swoistą diagnozę współczesności przydatną w ewangelicznym rozeznaniu aktualnych wyzwań stojących przed katolikiem podejmującym działalność gospodarczą.

Zdaniem autorów dokumentu można wymienić cztery czynniki, które zmieniły w ostatnim czasie kontekst działalności gospodarczej. Są to: globalizacja, nowe technologie komunikacyjne, finansjalizacja gospodarki oraz zmiany kulturowe, a zwłaszcza indywidualizm, relatywizm i utylitaryzm⁵.

Globalizacja to „ogólnoświatowy proces intensyfikacji przemieszczania się czynników zarówno ‘do’ jak i ‘z’ gospodarki, w szczególności pracy i kapitału, pociągając za sobą rozwijającą się sieć wzajemnych społecznych powiązań”. Obserwujemy dziś znaczne powiększenie się przestrzeni dla nowych przedsiębiorstw, a narody, które były wcześniej wyłączone ze światowego systemu, mogą teraz w nim uczestniczyć i z niego czerpać korzyści. Z kolei większa wydajność sprawia, że więcej produktów i usług jest dostępnych dla większej liczby osób. Niestety, zwiększonej światowej produkcji towarzyszy zarazem pogłębienie nierówności w dystrybucji dochodów i bogactw w obrębie krajów i pomiędzy nimi. Rynki przekształciły się ze stosunkowo jednolitych kulturowo w bardzo zróżnicowane, co z jednej strony sprzyja komunikacji międzykulturowej, ale z drugiej rodzi agresywną konkurencję. Ponadto proces globalizacji niesie także ryzyko zatracenia różnorodności, co nierzadko prowadzi do ujednoczenia produktów, w niektórych zaś przypadkach może rodzić pokusę kulturowego imperializmu. Dylematy te trafnie podsumował Benedykt XVI, pisząc, że „społeczeństwo zglobalizowane zbliża nas, ale nie czyni nas braćmi” (CiV 19)⁶.

W wyniku procesu globalizacji kapitał uzyskał nową wolność i nie musi już odpowiadać przed ludźmi z krajów, gdzie wytwarza się zyski. Siła gospo-

⁵ Papieska Rada *Iustitia et Pax*. *Powołanie lidera biznesu* nr 17.

⁶ Tamże nr 18.

darcza uzyskała jakby status eksterytorialny. Firmy nie są już dziś tak mocno, jak wcześniej związane z państwem i określonym terytorium. W poszukiwaniu zysku są niezależne od instrumentów politycznych i ekonomicznych państw narodowych. Przedsiębiorstwa międzynarodowe mogą wytwarzać towary w jednym kraju, płacić podatki w innym, a wsparcia poszukiwać jeszcze w innym. W każdej chwili mogą przenieść swoje zakłady do innego kraju. Nie trzeba dodawać, że w takiej sytuacji zyskują one duże wpływy i dysponują dużym potencjałem czynienia zarówno dobra, jak i zła⁷.

Wraz z epoką Internetu nastąpiła rewolucja w technologii komunikacyjnej. Przyniosła ona tak pozytywny, jak i negatywny wpływ na szeroko pojęte działania gospodarcze. Niewątpliwie współpraca bazująca na Internecie otwiera nieznane wcześniej możliwości w tworzeniu nowych produktów oraz umożliwia znajdowanie skutecznych sposobów rozwiązywania problemów trapiących ludzi od wieków. Trzeba także podkreślić ważny dla biznesu fakt, że na całym świecie komunikacja między ludźmi staje się coraz tańsza. Jednak z drugiej strony rewolucja w technologii komunikacji sprawia, że żyjemy w świecie natychmiastowej gratyfikacji i nadmiaru informacji. Nietrudno w takich warunkach, aby to, co pilne, wypierało to, co rzeczywiście ważne. Szybkość i nadmiar informacji sprawia, że nie ma dostatecznego czasu na dobre przemyślenie złożonych spraw i podjęcie odpowiedniej decyzji⁸.

Powiększenie się rynków i zarobków, będące efektem globalizacji, oraz rewolucyjny rozwój technologii komunikacyjnych dały wysoką pozycję sektorowi finansowemu w biznesie. W związku z tym dokument Papieskiej Rady *Iustitia et Pax* pt. *Powołanie lidera biznesu* przypomina o zjawisku finansjalizacji gospodarki, jako ważnym czynnikiem wpływającym na kształt współczesnego biznesu. Finansjalizacja „opisuje przejście w gospodarce kapitalistycznej od produkcji do finansów. Przychód i zyski sektora finansowego stają się coraz większym segmentem światowej gospodarki. Instytucje, instrumenty i motywacje tego sektora mają istotny wpływ na działalność i zrozumienie biznesu”. Rodzi to jednak negatywne trendy i konsekwencje – przede wszystkim

⁷ Tamże nr 29; zob. szerzej: Z. B a u m a n. *Globalizacja: i co z tego dla ludzi wynika*. Warszawa: PIW 2006.

⁸ Papieska Rada *Iustitia et Pax. Powołanie lidera biznesu* nr 20-21; zob. Papieska Rada do spraw Środków Społecznego Przekazu. *Kościół a Internet* (2002 r.). http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/rady_pontyfikalne/r_komunik_spol/kosciol_internet_22022002.html [dostęp: 27.12.2013]; Papieska Rada do spraw Środków Społecznego Przekazu. *Etyka w Internecie* (2002 r.). http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/rady_pontyfikalne/r_komunik_spol/internet_etyka_22022002.html [dostęp: 27.12.2013].

kim utowarowanie przedsiębiorstw, ograniczające sens ludzkiej przedsiębiorczości wyłącznie do ceny, oraz mentalność krótkoterminową. Ta ostatnia prowadzi do przesadnego skupiania się na pozytywnych stronach potencjalnego sukcesu w krótkiej perspektywie czasowej przy jednoczesnym lekceważeniu podejmowania nadmiernego ryzyka i porażki strategicznej⁹.

Czwartym czynnikiem, który zmienił w ostatnim czasie kontekst działalności gospodarczej – wymienianym przez dokument Papieskiej Rady *Iustitia et Pax* – są zmiany kulturowe. Wydaje się, że mogą one generować największe zagrożenia dla chrześcijańskich przedsiębiorców. Współczesne zmiany kulturowe doprowadziły do zwiększonego indywidualizmu, częstego rozpadu rodzin oraz utylitarystycznego zatroskania o własną osobę i skupienia się tylko na tym, co dobre dla jednostki. Na skutek takich zmian ludzie mogą mieć więcej dóbr prywatnych, ale coraz bardziej brakuje dóbr wspólnych. Przedsiębiorcy skupiają się przede wszystkim na powiększaniu bogactwa, pracownicy przyjmują postawę roszczeniową, zaś konsumenci oczekują natychmiastowego zaspokojenia ich potrzeb za jak najniższą cenę. Towarzyszy temu nierzadko przekonanie, że wartości są względne, a prawa ważniejsze niż obowiązki¹⁰.

Wszystkie wspomniane trendy mogą mieć pozytywny wpływ na społeczeństwo, jeśli zostaną poddane etycznym zasadom objawionym chrześcijanom w Ewangelii i zakorzenionym w instytucjach kulturowych. Bez tego zakorzenienia istnieje niebezpieczeństwo, że będą one szkodzić integralnemu rozwojowi człowieka (por. CiV 11).

II. FUNDAMENTALNE ZASADY ETYCZNE W BIZNESIE

Działalność gospodarcza katolików świeckich musi być zakorzeniona w Ewangelii Jezusa Chrystusa. Relacja z Chrystusem ma pobudzać każdego chrześcijanina do konsekwentnego działania zgodnego z Jego nauczaniem. Dotyczy to także aktywności na polu gospodarczym, która winna opierać się na etycznych zasadach wyrosłych z tradycji chrześcijańskiej. Dokument Papieskiej Rady *Iustitia et Pax* pt. *Powołanie lidera biznesu* wskazuje przede

⁹ Papieska Rada *Iustitia et Pax*. *Powołanie lidera biznesu* nr 22-23; zob. Papieska Rada *Iustitia et Pax*. *Kompendium nauki społecznej Kościoła*. Kielce: Wydawnictwo Jedność 2005 nr 365-366.

¹⁰ Papieska Rada *Iustitia et Pax*. *Powołanie lidera biznesu* nr 24; zob. M. A. P e t e r s. *Nowa etyka globalna w dobie globalizacji. Wyzwania dla Kościoła*. Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek 2009.

wszystkim na ludzką godność i dobro wspólne, które stanowią fundamentalne zasady działalności biznesowej¹¹.

Biblia podkreśla, że osoba ludzka jest stworzona na obraz Boży (Rdz 1, 24), posiada godność, jest zdolna poznać siebie, panować nad sobą, w sposób dobrowolny dawać siebie oraz tworzyć wspólnotę z innymi ludźmi. Podobieństwo do Boga wyraźnie podkreśla, że istota i egzystencja człowieka są konstytutywnie i w najgłębszy sposób związane z Bogiem. Człowiek jako byt osobowy stworzony przez Boga dla relacji z Nim w tej relacji wyraża siebie oraz w naturalny sposób dąży do Niego¹².

Godność jest tą szczególną wartością, którą ma każdy człowiek z racji, że jest podmiotem i osobą: bytem samoświadomym, wolnym, zdolnym do poznania prawdy, górującym nad otaczającym go światem. Nigdy nie jest ona osiągnięciem ani darem od jakichkolwiek władz ludzkich. Nie można jej także utracić, pozbawić lub prawnie odebrać¹³. Jest to tak zwana godność naturalna.

Obok godności naturalnej istnieje także nadprzyrodzona godność człowieka, która rodzi się z bezpośredniego związku osoby ludzkiej z Chrystusem. Jan Paweł II genezę tego związku widzi w fakcie Wcielenia: „Syn Boży, przez Wcielenie swoje zjednoczył się jakoś z każdym człowiekiem” (RH 8). Z kolei w tajemnicy Odkupienia, w której człowiek został „na nowo potwierdzony [...] stworzony na nowo” (RH 10), jedność ta została definitywnie potwierdzona. Przez Chrystusa osoba ludzka wchodzi do wspólnoty Boskich Osób, co stanowi ostateczną podstawę jej godności¹⁴.

Rozróżnienie dwóch wymiarów godności nie tworzy narzędzia służącego do orzekania i mierzenia „większej” lub „mniejszej” wartości osoby ludzkiej. Pozwala natomiast ukazać w całej głębi źródła tej godności. Nadprzyrodzona i naturalna godność człowieka nie są sobie nigdy przeciwstawiane, lecz stanowią jedną nierozzerwalną całość¹⁵. Ze względu na szczególne źródło, którym jest sam Bóg, osobowa godność „jest najcenniejszym dobrem człowieka”

¹¹ Papieska Rada *Iustitia et Pax*. Powołanie lidera biznesu nr 29.

¹² Papieska Rada *Iustitia et Pax*. *Kompendium nauki społecznej Kościoła* nr 108-109; M. F i a ł k o w s k i. *Zasady udziału Kościoła w rozwoju świata*. „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 4:2012 s. 60.

¹³ Papieska Rada *Iustitia et Pax*. Powołanie lidera biznesu nr 30.

¹⁴ J. K u p n y. *Zasady ładu społecznego i gospodarczego w świetle nauczania Kościoła*. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 39:2003 z. 1 s. 48-49.

¹⁵ F. J. M a z u r e k. *Prawa człowieka w nauczaniu społecznym Kościoła*. Lublin: RW KUL 1991 s. 78.

(ChL 37). Dzięki niej przewyższa on swoją wartością całą otaczającą go rzeczywistość. A ponieważ godność stanowi obiektywną wartość bytową istniejącą niezależnie od ludzkiej woli – jak twierdzi Jan Paweł II – jest ona „niezniszczalną własnością każdej ludzkiej istoty” (ChL 37)¹⁶.

Należy podkreślić, że godność człowieka jest wartością, która domaga się, aby ją uznano i szanowano. Dzięki swej godności osoba ludzka „jest wartością w sobie i przez się” (ChL 37) i wymaga, aby tak właśnie ją traktowano. Dlatego Kościół wytrwale przypomina, że każdy byt ludzki posiada godność, która niezależnie od kontekstu społecznego i historycznego nigdy nie może być umniejszana, okaleczana lub zniszczona, lecz przeciwnie – powinna być uszanowana i chroniona¹⁷.

W żadnym wypadku, także w działalności gospodarczej, osoba ludzka nie może być traktowana jako narzędzie do osiągnięcia celów dalekich od jej własnego celu, który może znaleźć swoje pełne urzeczywistnienie tylko w Bogu (zob. KDK 24; KKK 27, 356, 358). Człowiek nie może być podporządkowany realizacji planów o charakterze ekonomicznym, społecznym i politycznym narzucanym przez jakąkolwiek władzę. Nie można także człowieka zredukować wyłącznie do świata – jest on wprawdzie w świecie i ze świata, ale równocześnie z Boga¹⁸.

Drugą fundamentalną zasadą, którą musi się kierować katolik świecki podejmujący działalność gospodarczą, jest dobro wspólne. Społeczna natura ludzi, która odzwierciedla jedność Trójcy Świętej, wskazuje właśnie na tę zasadę¹⁹. Każda wspólnota, także gospodarcza, organizuje się wokół jakiegoś dobra, które określa jej sens i cel. Podstawową zasadą życia gospodarczego jest dążenie do realizacji dobra wspólnego. Dobro wspólne stanowi całościowy kształt tych warunków życia społecznego, dzięki którym jednostki, rodziny

¹⁶ K u p n y, *Zasady ładu społecznego* s. 48; F i a ł k o w s k i, *Zasady udziału Kościoła w rozwoju świata* s. 61.

¹⁷ J a n P a w e ł II, *Godność osoby ludzkiej fundamentem sprawiedliwości i pokoju. Przemówienie wygłoszone na XXXIV Sesji Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku. 2.10.1979*. W: J a n P a w e ł II, *Nauczanie papieskie*. T. II/2 1979 (lipiec-grudzień). Oprac. E. Weron, A. Jaroch. Poznań: Pallottinum 1992 s. 264; zob. W. G r a n a t, *Personalizm chrześcijański. Teologia osoby ludzkiej*. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1985 s. 567-568.

¹⁸ Papieska Rada *Iustitia et Pax. Kompendium nauki społecznej Kościoła* nr 133; T. B o r u t k a, *Propedeutyka katolickiej nauki społecznej*. W: *Katolicka nauka społeczna*. Red. J. Mazur. Częstochowa: Paulinianum 1999 s. 42.

¹⁹ Papieska Rada *Iustitia et Pax. Powołanie lidera biznesu* nr 34.

i zrzeczenia mogą pełniej i łatwiej osiągnąć doskonałość (por. MM 65; KDK 26, 74)²⁰.

Główną ideę zawartą w zasadzie dobra wspólnego stanowi przekonanie, że warunkiem pełnego rozwoju osoby ludzkiej jest obecność w grupie społecznej i współdziałanie z innymi. Tylko wspólnym wysiłkiem można stworzyć dobra decydujące o kształcie naszego człowieczeństwa. Urzeczywistnienie dobra wspólnego wymaga pewnego porządku: reguł, instytucji, organów itp., umożliwiających poszczególnym podmiotom indywidualnym i zbiorowym realizację własnych interesów w dążeniu do osiągnięcia wspólnych celów z poszanowaniem wolności. W życiu gospodarczym chodzi nie tylko o zapewnienie każdej osobie ludzkiej niezbędnego minimum dla godnego życia, ale także o zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy i dobrobyt²¹.

Dokument Papieskiej Rady *Iustitia et Pax* pt. *Powołanie lidera biznesu* podkreśla, że dobro wspólne rozwija się między ludźmi ilekroć działają razem, z determinacją, aby osiągnąć wspólny cel. Budowanie zatem przyjaźni, rodziny czy przedsiębiorstwa tworzy dobro wspólne dzielone przez przyjaciół, członków rodziny i osoby zaangażowane w przedsiębiorstwo. Ludzie jako istoty ukierunkowane na relacje międzypersonalne nie mają celów wyłącznie osobistych i nie rozwijają się wyłącznie samodzielnie, lecz biorą udział we wspólnych inicjatywach, wytwarzają dobro, z którego korzystają wszyscy uczestnicy tych działań. Biorąc pod uwagę działalność gospodarczą, trzeba zauważyć, że właśnie przedsiębiorstwa tworzą wiele istotnych warunków, które przyczyniają się do wspólnego dobra w społeczeństwie. Wytwarzane przez nie produkty i usługi, miejsca pracy oraz gospodarcza i społeczna nadwyżka, którą udostępniają społeczeństwu, mają istotne znaczenie dla dobrego życia narodu i całego świata²².

III. PRAKTYCZNE ZASADY ETYCZNE W BIZNESIE

Zasada szacunku dla godności ludzkiej i dążenie do dobra wspólnego stanowią fundament, na którym winna opierać się aktywność gospodarcza katolików świeckich. Dokument *Powołanie lidera biznesu* wskazuje jeszcze

²⁰ M. F i a ł k o w s k i. *Obecność Kościoła w życiu gospodarczym*. „Roczniki Teologiczne” 53:2006 z. 6 s. 10.

²¹ W. P i o w a r s k i. *ABC katolickiej nauki społecznej*. Cz. 1: *Wprowadzenie, podstawy, kierunki*. Pelplin: Bernardinum 1993 s. 77-80.

²² Papieska Rada *Iustitia et Pax*. *Powołanie lidera biznesu* nr 34-35.

sześć zasad praktycznych biznesu. Zasady te pomagają katolickim chrześcijańskim przedsiębiorcom nie tylko w podejmowaniu dobrych decyzji, ale także wyjaśniają specyfikę ich powołania. Służą one także propagowaniu szacunku w sytuacjach wielokierunkowych i wielowyznaniowych, które znamionują współczesny świat biznesu.

Pierwsze dwie praktyczne zasady biznesu dokument sytuuje w ramach działań mających na celu zaspokojenie autentycznych potrzeb ludzkich poprzez tworzenie, rozwój oraz produkcję towarów i usług. Pierwsza zasada głosi, że przedsiębiorstwa, które wytwarzają towary prawdziwie dobre i świadczą prawdziwie dobre usługi, przyczyniają się do dobra wspólnego. Przedsiębiorstwa odnoszą sukces, kiedy rozpoznają autentyczne ludzkie potrzeby i starają się odpowiadać na nie przy użyciu wielkiej dozy innowacji, kreatywności oraz inicjatywy. Nie tylko produkują to, co było już wyprodukowane wcześniej, ale wynajdują całkowicie nowe sposoby zaspokajania ludzkich potrzeb (np. medycyna, komunikacja, żywność, energia) i w ten sposób ulepszają swoje produkty oraz usługi, które znacząco poprawiają jakość życia, jednak pod warunkiem, że są prawdziwie dobre²³.

Przedsiębiorca nie może być spekulantem, lecz innowatorem, którego celem nie jest tylko maksymalizacja własnego zysku, ale budowanie dobra wspólnego poprzez tworzenie prawdziwie dobrych towarów i usług, które autentycznie służą innym. Istotne jest, aby autentyczne potrzeby ludzkie odróżnić od zachcianek, które nie przyczyniają się do rozwoju i prawdziwego dobrobytu człowieka. Nierzadko spełnianie takich pragnień może być dla człowieka i jego środowiska szkodliwe, rodząc niebezpieczny konsumpcjonizm, odcinający proces produkcji od dobra wspólnego²⁴.

Druga praktyczna zasada biznesu polega na solidaryzowaniu się przedsiębiorstw z ubogimi przez gotowość obsłużenia społeczności dotychczas pozbawionych usług na odpowiednim poziomie oraz pomocy dla ludzi będących w potrzebie. Chodzi zatem o ustalenie w duchu solidarności prawdziwych potrzeb ludzi ubogich i bezsilnych, którzy nierzadko są pomijani przez wielu przedsiębiorców dążących do szybkich zysków. Chrześcijańscy przedsiębiorcy powinni szukać nowych możliwości, aby służyć tym zaniedbanym grupom, widząc w tym nie tylko obowiązek społeczny, ale i szansę dla działalności

²³ Tamże nr 38-39; zob. Papieska Rada *Iustitia et Pax. Kompendium nauki społecznej Kościoła* nr 164-167, 338.

²⁴ Papieska Rada *Iustitia et Pax. Powołanie lidera biznesu* nr 40-42; zob. B. H ä r i n g. *Frei in Christus. Moralthologie für die Praxis des christlichen Lebens. Die Verantwortung des Menschen für das Leben*. Freiburg–Basel–Wien: Herder 1981 s. 209-213.

gospodarczej. Otwiera to pole działania, np. dla mikroprzedsiębiorstw, mikro-kredytów, społecznych funduszy inwestycyjnych, które nie tylko mogą pomóc ludziom przezwyciężyć ubóstwo, ale zapalić w nich iskrę kreatywności i przedsiębiorczości²⁵.

Dwie kolejne praktyczne zasady biznesu związane są z działaniami skupionymi na organizowaniu dobrej i wydajnej pracy. Trzecia zasada głosi, że przedsiębiorstwa przyczyniają się do dobra społeczeństwa poprzez wspieranie szczególnej godności ludzkiej pracy. Szlachetność pracy prowadzi bowiem nie tylko do lepszych produktów i usług, ale także rozwija samego pracownika. Zasada ta wskazuje na podmiotowy wymiar pracy, przywołując znane słowa Jana Pawła II, że „praca jest dla człowieka, a nie człowiek dla pracy” (LE 6). Dostrzeżenie podmiotowego wymiaru pracy pozwala uznać jej godność i znaczenie. Dobra praca pozwala wykorzystać inteligencję, inwencję i wolność pracownika, a ponadto sprzyja zdrowiu fizycznemu i psychicznemu pracującego. Stawia to przed pracodawcą postulat właściwego doboru pracowników do poszczególnych zadań, rozwijanie ich zdolności i odpowiedzialności oraz dobrej organizacji pracy i zarządzania. Istotne jest także dbanie o to, aby pracownik mógł poprzez efektywną pracę zarobić na swoje życie²⁶.

Czwarta zasada związana jest z tworzeniem struktur pomocniczych. Istotne znaczenie ma tutaj zasada pomocniczości, poprzez którą przedsiębiorstwa dają pracownikowi możliwość partycypacji w zarządzaniu, dzięki czemu osoby te przyczyniają się do wypełnienia misji organizacji. Zasada ta jest wyrazem przekonania, że skoro ludzie zostali stworzeni na obraz i podobieństwo Boże, to ich rozwój wymaga wykorzystania ich inteligencji i wolności. Im bardziej miejsce pracy zapewni pracownikom współuczestnictwo, tym chętniej będą się oni rozwijać, podejmować nowe inicjatywy i wzrastać będzie ich poczucie odpowiedzialności²⁷.

Chrześcijański przedsiębiorca powinien jasno wyznaczyć obszar autonomii i praw decyzyjnych na każdym szczeblu swojej firmy oraz kształcić i odpowiednio wyposażać pracowników. Konieczne jest także zaakceptowanie faktu, że osoba, której przypisano konkretne obowiązki i zadania będzie mogła podjąć swobodnie decyzje, co oczywiście wiąże się z ryzykiem. Jednak właśnie akceptacja ryzyka wynikającego z decyzji odróżnia pomocniczość od delegacji uprawnień. Obdarzeni zaufaniem, wyszkoleni i doświadczeni pra-

²⁵ Papieska Rada *Iustitia et Pax*. Powołanie lidera biznesu nr 43.

²⁶ Tamże nr 46.

²⁷ Zob. F i a ł k o w s k i. *Obecność Kościoła w życiu gospodarczym* s. 11-12.

cownicy różnych szczebli mogą w pełni wykorzystać swoją wolność i inteligencję, co umożliwi im prawdziwy rozwój. Z kolei praca zgodna z zasadą pomocniczości wymaga od przywódcy powściągliwości i postawy pokornej służby²⁸.

Ostatnie dwie praktyczne zasady biznesu sytuują się w ramach kolejnego celu przedsiębiorczości, jakim jest tworzenie trwałego bogactwa i jego sprawiedliwy podział. Kościół uznaje zasadność zysku jako wskaźnika dobrego funkcjonowania przedsiębiorstwa. Jeśli firma wypracowuje zysk, to najczęściej oznacza to, że środków produkcji użyto poprawnie, a ludzkie potrzeby zostały zaspokojone (por. CA 35).

Piąta zasada przypomina, że przedsiębiorstwa kształtują sposób zarządzania i opieki nad zasobami, które otrzymały, czyli nad kapitałem oraz zasobami ludzkimi i środowiskowymi. Dobry przedsiębiorca wykorzystuje wspomniane zasoby w sposób efektywny, zapewniając rentowność przedsiębiorstwa. Nie wolno jednak zapominać, że choć rentowność jest wskaźnikiem kondycji przedsiębiorstwa, to jednak nie jest ona wskaźnikiem jedynym i najważniejszym. Choć zysk jest niezbędny dla przetrwania przedsiębiorstwa, to jednak – jak przypomina Benedykt XVI – nastawienie wyłącznie na zysk, osiąganie go wszelkimi, także nagannymi sposobami, nieukierunkowania go na dobro wspólne, rodzi ryzyko zniszczenia bogactwa i spowodowanie ubóstwa (CiV 21).

Dokument Papieskiej Rady *Iustitia et Pax* pt. *Powołanie lidera biznesu* zwraca uwagę, że równie istotne jak środki finansowe jest zarządzanie środowiskiem fizycznym i kulturowym. Bóg ofiarował ludziom środowisko naturalne, a za korzystanie z niego wszyscy jesteśmy odpowiedzialni wobec ludzi ubogich i przyszłych pokoleń (CiV 48). Realizując wezwanie Boga do czynienia sobie ziemi poddaną (Rdz 1, 28), człowiek nie może zapominać, że jest powołany do troskliwego przekształcania świata, w taki sposób, aby zaspokajał potrzeby ludzi, szanując ład, który w nim ustanowił Stwórca²⁹.

Ostatnia praktyczna zasada biznesu podkreśla, że przedsiębiorstwa muszą być sprawiedliwe w przydzielaniu zasobów wszystkim udziałowcom, czyli pracownikom, klientom, inwestorom, dostawcom oraz społeczeństwu. Chrześcijańscy przedsiębiorcy, będący twórcami majątku i dobrobytu, powinni znaleźć sposoby, aby dzielić ten majątek sprawiedliwie pomiędzy pracowni-

²⁸ Papieska Rada *Iustitia et Pax*. *Powołanie lidera biznesu* nr 47-50.

²⁹ Tamże nr 51-54; zob. M. F i a ł k o w s k i. *Stosunek Kościoła do świata*. W: *Teologia pastoralna*. Red. R. Kamiński. T. 1. *Teologia pastoralna fundamentalna*. Lublin: Atla 2 2002 s. 279-280.

ków (sprawiedliwe: płaca, ceny, zyski, podatki)³⁰. U podstaw takiej postawy leży przekonanie, że Boże dzieło stworzenia jest przeznaczone dla wszystkich ludzi, teraz i w przyszłości. Konieczny jest zatem nie tyle równy podział majątku, ile podział sprawiedliwy, czyli taki, który odpowiada potrzebom ludzi, nagradza ich wkład i podejmowane ryzyko, a także sprzyja zachowaniu i poprawie sytuacji finansowej przedsiębiorstw³¹.

Omówione sześć zasad wskazuje na cel działalności gospodarczej, którym nie jest po prostu wytwarzanie zysku, ale budowanie wspólnoty ludzi, którzy na różne sposoby dążą do zaspokojenia swoich podstawowych potrzeb i służby społeczeństwu (CA 35). Kiedy przedsiębiorstwo będzie traktowane jako wspólnota osób, które łączą nie tylko więzi prawne i interesowne, lecz także więzi ludzkie i osobowe, to ich działalność będzie prawdziwie służyć dobru świata.

*

Kościół nie oferuje gotowych planów i rozwiązań technicznych w złożonej działalności gospodarczej. Jednak musi wypełniać w każdym czasie i okolicznościach misję prawdy na rzecz społeczeństwa na miarę człowieka, jego godności i powołania. Wierność człowiekowi wymaga wierności prawdzie, która jako jedyna gwarantuje wolność (por. J 8, 32) i możliwość integralnego rozwoju każdego człowieka (CiV 9). Kościół zatem przypomina zasady, którymi winni kierować się katolicy angażujący się w taką działalność. Zasady te, wypływając z Ewangelii, dostarczają wskazówek do prowadzenia działalności gospodarczej. Jednak ich zastosowanie Kościół pozostawia mądrości i roztropności katolików świeckich zaangażowanych w życie gospodarcze.

BIBLIOGRAFIA

B o r u t k a T.: Zadania społeczne laikatu. Bielsko-Biała: Scangraph 1996.
Duszpasterstwo przedsiębiorców i pracodawców „Talent”. <http://www.duszpasterstwo-talent.pl/>

³⁰ Zob. Papieska Rada *Iustitia et Pax*. *Kompendium nauki społecznej Kościoła* nr 171-181.

³¹ Papieska Rada *Iustitia et Pax*. *Powołanie lidera biznesu* nr 55-56; zob. J. G o c k o. *Porządek własności w kontekście powszechnego przeznaczenia dóbr*. W: *Katolicka nauka społeczna. Podstawowe zagadnienia z życia gospodarczego*. Red. J. Kupny, S. Fel. Katowice: Księgarnia św. Jacka 2003 s. 103-118.

- Kościół w życiu publicznym. Teologia polska i europejska wobec nowych wyzwań. Red. K. Gózdź, K. Klauza, Cz. Rychlicki, H. Słotwińska, P. Szczur. T. 1-2. Lublin: Wydawnictwo KUL 2004.
- Kościół wobec współczesnych problemów życia gospodarczego. Społeczne dokumenty episkopatów. Red. S. Fel, J. Kupny. Lublin: Wydawnictwo KUL 2002.
- Kościół wobec życia społeczno-gospodarczego. W: II Polski Synod Plenarny (1991-1999). Warszawa–Poznań: Pallottinum 2001 s. 65-81.
- M a j k a J.: Etyka życia gospodarczego. Wrocław: Wydawnictwo TUM 1982.
- S t o l a r c z y k I.: Czynić bardziej ludzkim oblicze ziemi. Kościół wobec życia społeczno-gospodarczego. W: W trzecie tysiąclecie. Komentarz pastoralny do dokumentów II Polskiego Synodu Plenarnego. Red. W. Lechowicz. Tarnów: Biblos 2002 s. 54-64.
- W a l J.: Apostolat w życiu społeczno-gospodarczym. W: Teologia pastoralna. Red. R. Kamiński. T. 2. Teologia pastoralna szczegółowa. Lublin: Atla 2 2002 s. 526-543.

ZASADY ETYCZNE W DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ KATOLIKÓW ŚWIECKICH

S t r e s z c z e n i e

Artykuł podejmuje kwestie etycznych zasad, jakimi powinni kierować się chrześcijańscy przedsiębiorcy w podejmowanej przez nich działalności biznesowej na podstawie wydanego w 2012 r. dokumentu Papieskiej Rady *Iustitia et Pax* pt. *Powołanie lidera biznesu. Refleksja*. Najpierw ukazane zostały najważniejsze współczesne uwarunkowania działalności gospodarczej: globalizacja, nowe technologie komunikacyjne, finansjalizacja gospodarki oraz zmiany kulturowe, a zwłaszcza indywidualizm, relatywizm i utylitaryzm. Niektóre z nich ograniczają działalność gospodarczą służącą dobru wspólnemu, inne otwierają dla przedsiębiorców nowe możliwości i perspektywy dla solidarności i budowania dobra wspólnego. Następnie opisane zostały fundamentalne zasady etyczne: ludzka godność i dobro wspólne oraz oparte na nich sześć zasad praktycznych w działalności gospodarczej.

Słowa kluczowe: życie gospodarcze, zasady etyczne w działalności gospodarczej, katolicki przedsiębiorca, formacja katolickich przedsiębiorców, uwarunkowania działalności gospodarczej.